

SAĞLIKLI ERGENLERDE RORSCHACH BULGULARI

Dr. R. PALABIYIKOĞLU*

Prof. Dr. N. SAMURÇAY**

Psk. A. BOGENÇ***

RORSCHACH SCORES OF NORMAL ADOLESCENTS

Adolescence is a critical stage of life. In a broad sense adolescence is a time that refers to biological, psychological and social changes. It is classified into three phases: Early, middle and late adolescence. Each phase has its own developmental task which has to be successfully mastered in order to attain a mature identity. The purpose of this study is to gather various characteristics of middle and late adolescence, using the Rorschach test. The study sample consists of 100 normal subjects aged 15-17 and 18-20 who respectively represent the middle and late adolescent phases. Each age group consisted of 25 girls and 25 boys, a total of 50 subjects. All of the subjects were given a Rorschach test and a questionnaire for demographic information. Testing and Scoring of the test is based upon S, Beck's system. Student's T and Fisher's Exact Chi Square were used for statistical analyses. Results are compared to those which have been derived from previous studies and discussed in the light of related findings. According to the Rorschach results, sexual differences were of significant importance.

In this study, differences between sexes is stressed when considering transition to adulthood and maturity.

GİRİŞ VE AMAÇ

Ergenlik, çocukluk ve erişkinlik arasında yer alan ve oldukça uzun süren bir dönemdir. Bu dönemde göze çarpan ve herkesin kolaylıkla tanımlayabüleceği tutum ve davranışları, dürtülerde kabarma, aşırı du-

» A.Ü.T.F. Psikiatri Anabilim Dalı Psikologu

** D.T.C.F. Psikoloji Bölümü Başkanı

*** A.Ü.T.F.. Adli Tıp Enstitüsü Araştırma Görevlisi

yarlılık-, duygusal dalgalanmalar, yeni tür davranış örüntüleri edinme diye sıralayabiliriz.

Döneme ilişkin çalışmalar, araştırma ve gözlemler sonucu ergenlik çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Biyolojik, psikolojik ve sosyal alanlarda kendini gösteren bir gelişim dönemi olarak ergenlik, başlangıç ve süre açısından çeşitlilik gösterir. Çocukluk döneminin sonu ve olgunluğa hazırlık dönemidir. Toplumun baskı ve istekleri doğrultusunda uyumu gerektiren stresli bir çağdır. Psikolojik olarak bilişsel büyümenin hızlanması ve kişiliğin belirlenmesi ile kendini gösterir. Bireyin yetişkin rolünü kazanması ile başarıya ulaşır(7).

Amerikan Psikiatri Birliği, ergenliği seksüel ve psikososyal olgunluğa doğru fiziksel ve duygusal süreçlerle başlayan ve bireyin bağımsızlık ve sosyal üretkenlik kazanması ile sonuçlanan kronolojik bir dönem olarak tanımlamıştır(13).

Psikoanalitik oryantasyonlu yazarlardan biri olan Looney ve arkadaşları, ergenliği, fırtına ve stres dönemi olarak tanımlamışlar ve uyumsuz davranışların ön planda olduğunu vurgulamışlardır(12). Fırtına ve stres görüşünü savunan yazarlar, ergenlik dönemini ego gücünün azalması, saldırgan ve cinsel dürtülerin kabarması sonucu psişik dengenin bozulması olarak değerlendirmişlerdir(14). P. Blos ise bu dönemde, egonun güçsüzlüğünü yalnızca dürtülerin gücü ve yoğunluğu ile değil, ana-babanın ego desteğinin zayıflaması ile ilişkili görmektedir. İnfantil objelerden ayırma egonun olgunluğu ile paraleldir(6). Dürtülerdeki değişimle paralel olarak, egonun değişikliği, herbir ergenlik evresinde ikinci bireyleşme olarak adlandırılan yapısal bir yeniliğe hazırlanmaktadır.

Konu ile ilgili çalışmacılar, çocukluktan yetişkinliğe doğru bu dönemi değişik ölçütlere dayanarak evrelere ayırmaya çalışmışlardır(9). Herbir-aşamanın kendine özgü gelişimsel işlevleri ve başatma biçimleri nedeni ile dönemi 3 aşamada ele alıp, tanıtmaya gereği doğmuştur. Bu 3 aşama erken (12—14), orta (15—17) ve geç (18—21) olarak ele alınmıştır (11, 13, 19).

12-14 yaşları arasını kapsayan erken ergenlik daha çok bedensel ve hormonal değişimin ön planda olduğu aşamadır. Orta ergenlik evresinde gelecekle ilgili düşünceler, değerler sisteminin gelişmesi, ilk ciddi bağımsızlık çabaları önem kazanır." Yeni beden imajına uyum, erkek ya da kadın rolünü kabul etmek, duygusal olarak ana-babadan uzaklaşma bu evrede yaşanmaktadır. Bu nedenle bazı yazarlar, orta ergenlik aş-

masını fırtına ve stresin doruğa ulaştığı aşama olarak tanımlamaktadır (11, 19). Geç ergenlik aşamasında otorite ile çatışma azalmıştır. Meslek seçimi, çalışma sorumluluğunun alınması, kalıcı bir sevgi objesi bulma, özerklik ve bağımsızlığını kazanma, aileyle yetişkin olarak bir ilişkiye girme bu aşamada önem kazanmıştır(11, 19).

Ergen ile çevre arasındaki ilişki sorunu değişik alanlarda yapılan yüzlerce araştırmaya konu olmuştur. Bu gelişim döneminin değişik evrelerinde ortaya çıkan farklı özellikleri, gelişimsel işlevleri, tavır ve tutumları belirlemek amacıyla psikolojik testlerden sıklıkla faydalanmıştır. Bir projektif test olan Rorschach'la yapılan çalışmalarda ergenler yıllarca denek olarak kullanılmıştır(10). Ancak ergenlerin Rorschach'ta yetişkinlerden farklı bulgular verdiği ve normlarının değişik olduğu görüşü yakın zamana aittir.

Ergenlerle yapılan Rorschach çalışmaları normatif, karşılaştırmalı ve uzunlamasına çalışmalardan oluşmaktadır. Normatif çalışmaların en kapsamlı olanları Ames, Beck ve arkadaşları tarafından yapılmıştır(1,5) Beck ve arkadaşlarının norm grubu orta ve ortanın altı sosyo-kültürel düzeyden seçilmiş erken ve orta evredeki ergenlerden oluşmuştur(5). Ames ve arkadaşlarının ilgi alanı ise, gelişimsel özelliklerin Rorschach testinde nasıl yansıdığı olmuştur. 10—16 yaş arası 700 ergenin her bir yaş için Rorschach değişkenlerinin ortalama, standart sapma, medyan ve yüzdeleri cinsiyet ayrımı ile sunulmuştur(1). Ülkemizde Ünsal'm orta ergenlik aşamasında, 80 öğrenci ile yaptığı bir çalışmada cinsiyet farkhhğı dikkate alınarak Rorschach değişkenlerinin ortalama standart sapma ve yüzdeleri verilmiştir(18).

Rorschach ile diğer kültürlerde yapılan çalışmalarda 14'den küçük ve 14—17 yaş grubu için Rorschach normlarının saptandığı dikkati çekmektedir. 18—21 yaş grubu birçok yazar tarafından ergenlik döneminin geç evresi olarak kabul edildiği halde bu yaş grubu için yapılan çalışmalar az sayıda olup yetişkin normları ile değerlendirmeye gidilmektedir. Ayrıca birçok çalışmada yaş sınırının oldukça geniş tutulduğu görülmekte (4, 10) ve ergenliğin orta ve geç aşamasını ele alan karşılaştırmalı Rorschach çalışmalarının sınırlı olduğu dikkati çekmektedir.

Bu çalışmanın amacı ergenlik döneminin orta ve geç evresinin Rorschach bulgularına nasıl yansıdığını saptamaktır. Aynı zamanda bu çalışmada Rorschach bulgularının cinslere göre farklı olup olmadığı sorusuna yanıt aranmaktadır.

ARAÇ ve YÖNTEM

Denek grubu:

Çalışmanın örnekleme, 15-17 yaş orta ergenlik aşamasından 50, 18-21 yaş geç ergenlik aşamasından 50 olmak üzere 100 denekten oluşmuştur. Cinsiyet faktörü göz önüne alındığında, her iki yaş grubundaki denekler 25 erkek, 25 kız olmak üzere eşleştirilmiştir. Kronolojik yaşlara uygun olarak 15-17 yaş grubu orta öğrenim, 18-21 yaş grubu ise yüksek öğrenim konumundaki deneklerden oluşturulmuştur. 15-17 yaş grubu kız denekler, A.Ü.T.F. Sağlık kolejinden, erkek denekler ise Gülhane Askeri Tıp Fakültesine bağlı Sağlık Astsubay okulundan seçilmiştir. Geç ergenlik aşamasındaki denekler Dil Tarih Coğrafya Fakültesinin değişik bölümlerinden seçilerek çalışmaya alınmıştır. Tüm deneklere Goldberg'in "Sağlık ölçütü" kısa formu uygulanmış ve uzun süreli bedensel ve ruhsal yakınmaları olan denekler çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Bilgi Toplama Araçları:

Çalışma grubundaki deneklerin demografik özelliklerini saptamak amacıyla ile kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Çalışma projektif bir test olan Rorschach üe yapılmıştır. H. Rorschach ilk kez kişiliğin bir bütün olarak tanısıl açıdan araştırılmasında mürekkep lekelerini kullanmıştır. Önemli kişilik özelliklerini saptamak için yanıtların niteliğine göre planlandığı bir sistem geliştirmiştir(16). Rorschach'ın planlama sisteminde yapılan düzenleme ve eklemelerle, yazarlara göre farklı puanlama sistemleri ortaya çıkmıştır(2, 17). Bu çalışmada, Rorschach testinin uygulama ve puanlanmasında Beck'in sistemine uyulmuş ve F+ Listesinden yararlanılmıştır.

Verilerin İşlenmesi:

R, Z/ İR, W, D, M, F + , A, P, A % ve % F+ Rorschach değişkenleri açısından ortalamalar arası farkın önem kontrolü t testi kullanılarak yapılmıştır. Dd, F—, EY, EV, FV, ET, FT, EC, FC, H, Hd ve Ad değişkenleri açısından gruplar arası farklılıklar Khi-kare ve Exact Khi-kare ile analiz edilmiştir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Çalışma grubundaki deneklerin demografik özellikleri şöyledir: Deneklerin % 59'unun doğum yeri il, % 35'inin ise ilçedir. Ailelerin % 73'ü halen büyük şehirde yaşamaktadır. Annelerin yaş ortalaması 41,7 babaların yaş ortalması ise 43'tür. Deneklerin annelerinin eğitimi, % 31,6 okuryazar, % 34,6 ilkokul olarak değilmiştir. % 26,73 orta öğrenim, % 4,9 gibi bir oran ise yüksek öğrenim görmüştür. Annelerin büyük çoğunluğu ev hanımıdır (% 95). Deneklerin babalarının eğitimi, % 41,3 ilkokul, % 29,1 ortaokul, % 15'i ise yüksek okul mezunudur. % 2,8 oranında baba ise okuryazardır. Büyük çoğunluğu büro, eğitim ile ilgili hizmetler ve ordu mensupları olan (% 22) babaların kalifiye işçi ve' satışla ilgili meslek gruplarını eşit oranda dağıldıkları saptanmıştır (% 17,4). Deneklerin ortalama kardeş sayısı 3,7'dir. Demografik özelliklerine göre tanımlanan örnekleme grubumuzun sosyo-kültürel düzeyinin ortanın altında olduğunu söylenebilir.

İstatistiksel olarak anlamlılığı saptanan Rorschach değişkenleri sırası ile aşağıda verilmiştir. Tablo I'de gösterilmiştir.

Rorschach kartlarında lekenin bütününün algılandığı W yanıtları açısından 18-20 yaş grubunda cinsiyet farklılığı saptanmıştır. Grubumuzda özel yerleştirme tiplerine çok düşük oranda rastlanmıştır. Tanı grupları ile sağlıklı ergenlerin karşılaştırıldığı bir çalışmada özel yerleştirme tiplerinin sağlıklı ergenlerin bir özeliği olmadığı bildirilmektedir(3). Orta ergenlik aşamasında, normal ergenlerle yapılmış bir çalışmada, özel yerleştirme tipleri oranının çok düşük olduğu saptanmıştır(18).

W yanıtları açısından 18-21 yaş grubu kız ve erkek deneklerin t testi ile analiz edilen ortalamalar arası farkı ($p < 0.01$) düzeyinde anlamlıdır. (Tablo I) Literatür W yanıtlarının gelişimsel bir özellik gösterdiğini bildirmektedir(1, 8, 15). Ames orta ergenlik aşamasında bir artış görüldüğünü vurgulamıştır. Beck ise 14-17 yaş grubunda ortalama 5.08 W yanıtları ile yetişkin değerlerine ulaştığını bildirmektedir(5, 8). Denek grubumuzda 18-21 yaş erkek deneklerin ortalama W yanıtlarının Beck'in sonuçlarına yakın olduğu söylenebilir. Ancak Beck, W yanıtlarının ortalama değerini verirken cinsiyet faktörünü bildirmemiştir. Ames'in çalışması ise 18-21 yaş grubunu içermediğinden bulgularımızı ne Ames, ne de Beck'in sonuçları ile karşılaştırma olanağı bulunmamaktadır.

Tablo 1 Yaş ve cinsiyet açısından anlamlı olan Roschaeh Değişkenlerinin t testi sonuçları.

Rorschach Değişkenleri	K + E			K + E			KIZLAR						ERKEKLER						SD	t
	15-17			18-21			15-17			18-21			15-17			18-21				
W	n	$\bar{X}$	Ss	n	$\bar{X}$	Ss	n	$\bar{X}$	Ss	n	$\bar{X}$	Ss	n	$\bar{X}$	Ss	n	$\bar{X}$	Ss	48	2.85*
M	50	2.62	1.91	50	4.14	2.70				25	3.80	2.23	25	2.48	1.711	25	5.92	2.95	98	3.24**
% F +							25	69.256	14.94	25	77.18	10.657	25	45.94	16.35	25	36.76	13.90	48	3.21**
% A																			48	2.15*

P** .01

P* .05

Geç ergenlik aşamasında *W* yanıtlarında saptanan cinsiyet farklılığını, bu yanıtların taşıdığı anlam açısından tartışabiliriz düşüncesindeyiz. *W* yanıtlarını dolaysız algılama, dış realiteden dolaysız bir biçimde etkilenme(15) anlamında ele alırsak, erkek deneklerde ortalama *W* yanıtlarının kızlara göre neden yüksek olduğu anlaşılabilir. Rorschach kartlarına verilen yanıtlar bir risk, beklenmedik bir durum karşısında bireyin realiteye nasıl uyum yaptığı ile ilişkilidir. Bu açıdan erkeklerde *W* yanıtlarının yüksekliği sonuca hemen ulaşma eğilimini göstermektedir. Bu anlamda *W* yanıtı farklı kültürün erkeklerden beklentisi doğrultusunda, karşılaştıran güçlüğü hemen yok etme, ayrıntıya girmeden çözüm bulma gibi maskülen bir özelliğe işaret edebilir.

Test uyarılarına verilen yanıtlarda, hareket algısının sembolü olan *M* değişkeni iki yaş grubunu ayırt edici bulunmuştur. Tablo I'de gösterilen orta ergenlerle geç ergenler arasında ortalama *M* değeri farkı istatistiksel olarak anlamlıdır. ($P < 0.01$). Cinsiyet söz konusu olduğunda, iki yaş grubu arasında erkek deneklerde *M* yanıtları açısından anlamlılık saptanmıştır (Tablo I). Orta ergenlik aşaması için Ames, *M* yanıtı ortalamasını 2.3(1), Beck 3.05(5), Unsal erkeklerde 1.8, kızlarda 3.1(18) olarak bildirmektedir. Bizim bulgularımız Ames'in orta ergenlik için verdiği bulgularla tutarlılık göstermektedir. 18—21 yaş grubunu ise literatürde bildirilen sonuçlarla karşılaştırma olanağı bulunmamaktadır.

M yanıtları gelişimsel bir özellik göstermektedir. Çalışma bulgularına göre *M* yanıtları 8—10 yaşa doğru oldukça geç görülen bir faktördür. Literatür yetişkin protokollerine göre ergen protokollerinde daha az görüldüğünü bildirmektedir(8). Ergenlerde *M* yanıtları, diğeri aracılığı ile çocuksu obje ilişkilerinden kurtulup, gerçek özdeşleşmeye doğru yeni ilişkiler kurabilme yeteneği anlamındadır. Infantil objelerden kurtulmaya yönelik bu reaksiyon gerçek özdeşleşmeye doğru gelişebileceği gibi gelişmeyebilir(15). 15-17 yaş grubunda *M* yanıtlarının 18-21 yaş aralığındaki deneklere göre daha az oluşu Ames'in ergenlerde *M*'in daha az görülmesine ilişkin bulguları ile tutarlı görülmektedir. *M* yanıtlarının literatürde bildirilen anlamı doğrultusunda, geç ergenlikte ve geç erkek ergenlerde gerçek özdeşleşmeye doğru yeni ilişkiler arayışına olan gereksiniminin daha yoğun olduğunu söylemek olasıdır.

Çalışmamızda saptanan bir başka anlamlı farklılık formül ve hesaplanmış değerlere ilişkin olup, yaş grupları arasında cinslere özgü farklılıklar elde edilmiştir.

İyi form yanıtları yüzdesinde (F-f- %) orta ve geç kız ergen deneklerde anlamlılık saptanmıştır (Tablo 1). Ames F+ %'sini orta ergenlikte % 92-95 arasında, oldukça yüksek bildirerek ergenlerdeki zihinsel ve affektif durumla ilişkisine değinmiştir(1). Buna karşın Beck, ergenler için ortalama % 70.95, yetişkinler için ise % 79.25 olarak saptamıştır(5). Çalışmamızda, geç aşamadaki kız ergenlerin bulguları. Beck'in yetişkin bulgularına yakın özelliktedir.

F+ %'sini stresle başatme kapasitesinin mantıklı bir indeksi olarak ele alabiliriz(8). 15-17 yaş kız deneklerde 18-21 yaş grubuna göre F+ %'sinin daha düşük oluşu, stresle başatme açısından bilişsel faktörlere göre affektif faktörlerin daha ağırhk kazandığını düşündürmektedir. Geç ergen kızların çevrenin standartlarını dikkate alarak; anksiyete karşı bilişsel kontrolü daha başarı ile sağladıkları söylenebilir.

Çalışmamızda hayvan yanıtlarının yüzdesi (A %), yaş grupları arasında, erkek deneklerde istatistiksel olarak anlamlıdır (Tablo 1). Ames 12—16 yaşları arasında A %'sinin kızlara göre erkeklerde daha yüksek olduğunu, kızlarda ise yaşla azaldığını vurgulamıştır(1). Literatürde A %'sinin 25-30 arasında olduğu belirtilmiştir(8). Ancak Beck literatürde bildirilen değerlerden oldukça yüksek değerler saptamıştır. Beck, norm grubunda A %'sini 14—17 yaşları için ortalama 48.85 olarak bulmuştur¹. Bu çalışmada ortalama A %'si 15—17 yaş grubu erkek ergenlerde 45.94 değeri ile, Beck'in bulgularıyla tutarlı görünmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi, 18—21 yaş geç erkek ergenlerde, 15—17 yaş orta erkek ergenlere göre A %'sinde bir azalma söz konusudur. Literatürde A % için 25—30 arasında belirtilen değerlere 18—21 yaş grubunun yakın değerleri A %'sinin taşıdığı anlam açısından tartışılabilir. A % sini bireyin derin gereksinimlerini kamufle etmek için bir savunucu vaziyet alış(15) olarak ele alırsak, kanımızca bu özelliğin 18—21 yaş grubu erkek deneklerinde daha belirgin hale geldiğini söylemek mümkün olur. Geç ergenler orta ergenlere göre kurallara ve geleneklere bağlı bir özelliği sergilemektedir.

Kız ve erkek deneklere Rorschach değişkenleri açısından bakıldığında, kız deneklerin F-f- %'siyle, erkek deneklerin ise A %'siyle olgunluğa geçme çabaları, bulgularımız açısından dikkati çekmektedir. Bu çalışmada orta ve geç ergenlerin, Rorschach bulguları ile olgunluğa geçiş denemelerini ve bu hususta cinsel farklılıkları göz önüne alma gereğini vurgulamak istedik. Bu açıdan, klinik alanda, ergenlerin değerlendirilmesi yapılırken orta ve geç ergenleri farklı ele alma gereğinin taşıdığı önemi gözönünde bulundurmak gerekir.

KAYNAKLAR

1. Ames, L.B., Metraux, R., Walker, R.N.: Adolescent Rorschach Responses: Developmental Trends From Ten to Sixteen Years, Paul Hoeber Inc., New York, 1961.
2. Anastasi, A.: Psychological Testing, Mc Millan Pub. Co. Inc., New York, 1982.
3. Bakır, R.: Ergenlik Dönemine İlişkin Rorschach Bulgularının Klinik Açıdan Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara 1986.
4. Baughman, E.: The role of stimulus in Rorschach responses. I. Murs-stein (ed.) Handbook of Projective Techniques. Basic books, New York, 1965.
5. Beck, S., Beck, A., Mevitt, E., Moïish, H.: Rorschach's Test: Basic Processes. Vol. I. Grüne and Stratton Inc., New York, 1961.
6. Bios, P.: The Second Individuation process of adolescence. Psycho-analytic study of the child. 1967, 22, 162—186.
7. Eisenberg, L.: Normal Child Development. H. I. Kaplan, A. M. Friedman, B.J. Sadock (eds.) Comprehensive Textbook of Psychiatry. Vol. III., Williams and Wilkins Comp., Baltimore, 1980.
8. Exner, L.: The Rorschach: A Comprehensive System. John Wiley and Sons Inc., New York, 1974.
9. Frank, R. Cohen, D.: Psychosocial concomitant of biological maturation in preadolescence. American Journal of Psychiatry, 1979, 136 (12) 1518—1523.
10. Goldfried, M., Stricker, H., Weiner, J.: Rorschach Handbook of clinical and Research Applications. Prentice-Hall Inc., New Jersey, 1971.
11. Hamburg, B.: Coping in early adolescence. S. Arietti (ed.), American Handbook of Psychiatry. Basic Books Pub. Inc., New York., 1974.
12. Looney, J., Oldham, D., Blotcky M.: Assessing Psychological Symptoms in Adolescent. South Medical Journal 1978, 71 (10), 1197—1202.
13. Nicholi, M.A.: The adolescent. A. M. Nicholi (ed.), The Harvard Guide to modern Psychiatry. The Belknap Press of Harvard University, Cambridge, 1978.

14. Offer, D.: *Normzl adolescent development. H.I. Kaplan, A.M. Freedman, B.J. Sadock (eds.), Comprehensive Textbook of Psychiatry Vol. III.*, Williams and Wilkins Camp., Baltimore, 1980.
15. Rausch De Traubenberg, N.: *La Pratique du Rorschach*. Presses Universitaires De France, Paris, 1970.
16. Rorschach H.: *Psychodiagnostics. P. Lewkau, B. Kroenberg (Trans. English éd.)* Grune and Stratton Inc., N.Y. 1981.
17. Toomey, L.: *Rickers-Ovsiankina MA Tabular Comparison of Rorschach Scoring System. M.A. Rickers-Ovsiankina (ed.)*, Rorschach Psychology. John Wiley and Sons Inc., N.Y., 1960.
18. Unsal, O.: *Bir Grup Normal Ergenin Rorschach özellikleri. Lisansüstü Tezi*. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, İzmir, 1979.
19. Werkman, L.S.: *Psychiatric disorders of adolescence. S. Arieti (ed.)*, American Handbook of Psychiatry. Basic Books Pub. Inc., N.Y., 1974.